

ETHNOLOGIA EUROPAEA. Vol. 50. Issue 1. RE-ENCHANTMENT, RITUALIZATION, HERITAGE-MAKING: PROCESSES RECONFIGURING TRADITION IN EUROPE. EDITORS: **ALESSANDRO TESTA** (Guest Editor), **CYRIL ISNART** (Guest Editor).

Темата за традициите в Европа е колкото класическа, толкова и незагубваща актуалността си за европейската етнология. Тя е класическа, защото традициите имат централно място като изследователски обект на етнологията в Европа от зараждането ѝ като наука до днес, но е и „горещо“ актуална, заради жизнеността на културни практики, определяни като традиционни, които се трансформират, реконструират и присъстват като значими във всекидневната култура на европейците днес. Безспорно в Европа протича процес на съживяване/възраждане на традициите, обръщане към миналото чрез преоткриване на локални традиции (ре/традиционализация). В отговор на това се умножават етнографските изследвания на този процес във всички краища на континента. Емпиричният материал се анализира в контекста на различни теоретични парадигми и подходи като *invention of tradition* (Eric Hobsbawm), *revitalization* (Jeremy Boissevain), *structural nostalgia* (Michael Herzfeld) с фокус върху политическата употреба на традициите от локални и национални актьори. В контекста на ‘heritage boom’, стимулиран от политиките на ЮНЕСКО към нематериалното културно наследство, локални практики се преосмислят, преоценяват като традиции на емично равнище и получават нов тласък за съживяване и (ре)ритуализация. Темата за традициите присъства в програмата на 13-я конгрес на International Society for Ethnology and Folklore (SIEF), проведен в Гьотинген през март 2017 г. Тя е в центъра на вниманието на панела, организиран от Алесандро Теста и Сирил Иснард под надслов „Re-enchantment, ritualisation, heritage-making: processes of tradition reconfiguration in Europe: historical and ethnographic examples“. Изглежда, плодотворните дискусии на този форум са дали импулс на двамата организатори да съставят специалната тематична секция под същия надслов в бр. 50 на *Ethnologia Europaea*, списанието на европейските етнологи, подкрепяно от (SIEF) и The Nordic Board for Periodicals in the Humanities and Social Sciences (NOP-HS).

Както показва и заглавието ѝ, тематичната секция е посветена на процеса

на реконфигурация на традициите в Европа, който се разглежда през призмата на три паралелни и комплементарни процеса: ритуализация (ritualization), re-enchantment (re-омагьосване) и heritage-making/heritization (превръщане в наследство). Конкретните етнографски проучвания на двамата съставители предоставят емпирична основа за теоретизации, които свързват антропологичното/етнологично изследване на традициите с антропологията на религията и критичните изследвания на културното наследство, и служат за отправна точка за дискутиране на необходимостта от преосмисляне на макро-социални теории като теориите за модернизацията и секуларизацията.

В уводната статия (*Reconfiguring Tradition(s) in Europe*) Теста и Иснарт подчертават, че възраждането на критичния научен интерес към традициите, особено към практикуваните в Европейски провинциални ареали, периферни на постиндустриалния неолиберален свят, е свързано с рефлексивния обрат в антропологията/етнологията, с появата на деконструктивизма, в който традицията, религията и културата са основни обекти на научен интерес. Двата съставители заявяват като цел на това издание проблематизирането на съществуващите теоретични парадигми и дискусия върху активните европейски традиции чрез три концепта: ritualization, re-enchantment и heritage-making. Според тях много от досега използваните теоретични концепции не са загубили обяснителната си сила, но все още не са достатъчни, за да се анализира опитът на социалните актьори, ангажирани с практиките, определяни като традиционни; недостатъчно е тематизиран емоционалният аспект, който е важна част от този специфично човешки начин на въобразяване и преживяване на света (с. 8). Трите споменати концепта, според тях, помагат за по-доброто осветляване на измеренията на опита и емоциите в социалния живот на традициите. Те са очертани накратко, като аргументацията е изведена от дискусия със съществуващите теоретични парадигми, дебати и етнографските примери, представени в изданието.

Концептът за re-омагьосване (re-enchantment) се аргументира в контекста на последните развития на религиозния живот в Европа, които показват категорично, че модернизацията не води еднозначно до секуларизация и изчезване на религиозното от публичния живот. В този смисъл тезата на Макс Вебер за разомагьосването (Ent-zauberung) като определящ белег на модерния живот би трябвало да се преосмисли и релативира, доколкото знаците на re-омагьосване са видими и имат различни проявления, включително и във възобновените традиции и възстановяването на църкви в секуларни общества. Според Иснарт и Теста връзката на религията (в смисъл на vernacular folk religion) и традицията се разкрива по-добре чрез концепта за re-enchantment в диалектичката му свързаност с процеса и желанието за de-enchantment. Тази теза дава ползотворна насока за преосмисляне на съвременните вернакуларни религиозни практики и религиозните традиции не само в Европа и може да бъде приносна към антропологията на религията.

Концептът за ритуализацията е продължение на дебатите за мястото на ритуала в социалния живот, започнати още от социалните антрополози на Манчестърската школа. Според Иснарт и Теста „ритуализацията“ е полезен инструмент, когато се анализира преходът от не-ритуал към ритуал, или когато става ре-ритуализация. Според тяхната дефиниция, с ритуализация се обозначава „that process, by means of which a given practice acquires new forms, social meanings, and/or functions of the basis of performative actions resulting in its structuring formalization, but also in the entanglement with the emotional sphere of the social agents involved“ (с. 11).

Третият концепт, който разкрива социалния живот на традициите, е концептът за heritage-making. Съвременните традиции са вградени в процеса на heritage-making, който им придава ценност, включва ги в политически и идеологически дискурси, йерархии и бюрократични процедури. Освен това, както подчертават двамата автори, heritage-making е не само начин за трансформиране и ремоделиране на традиционни съдържания *per se*, но е и възможност хората да създадат свои средства и процедури, базирани на това, което те смятат за ценно. Критичните изследвания на културното наследство разкриват ефектите от универсализиращия дискурс за културното наследство на ЮНЕСКО на локално и национално равнище – ефекти, които са дискутирани и в статиите, поместени в този брой. Стремешът на авторите е анализът да надхвърли дихотомиите *институции – хора, официално – неофициално, наследство – всекидневие, туризъм – местно, автентично – фалшиво*, които са много действени на емично равнище, и да се покаже как се трансформират традициите в контекста на heritage-making – кои са движещите актьори, как се включват институциите, социалните мрежи и т.н.

Концептите за Re-enchantment, Ritualization, Heritage-making се дискутират в статиите, които следват. Текстът на Алесандро Теста (*Intertwining Processes of Reconfiguring Tradition. Three European Case Studies*, с. 20 – 37) синтезира неговите изводи от три case studies на карнавала, които той е направил в последното десетилетие в три различни европейски региона: в Castelnuovo al Volturno в Централните Апенини (Италия), празникът Masopust в Hlinsko, в региона на Бохемия (Чехия) и карнавалът в Solsona, централна Каталония (Испания). И в трите той открива набор от магически и псевдо-магически действия, които се изобретяват, ре-изобретяват (re-invented) и re-enacted и определя конструираните „cultural scapes“ (перифразирайки Ападурай) като проява на вид „global-local vernacular religiosity“, която се свързва с „популярния Фрейзъризм“ – модел, който може да се наблюдава в културния пейзаж на периферните области на Европа. И в трите случая, посочва авторът, може да се говори за процеси на традиционализация и ре-традиционализация, които свидетелстват за потребността на общностите от създаване на общностен смисъл за време и историчност, без той задължително да е в синхрон с етиката на официалните исторически и политически дискурси. Теста прави извод, който би могъл да

бъде валиден и за други малки маргинални общности в Европа: в стремежа им към видимост и запазване на идентичността си, локалните общности използват своите местни традиции като силно културно „glue“ (лепило, спойка), понякога като истински *raison d'être* и често в отговор на разрушителните социални промени, материално и културно лишаване от собственост (*dispossession*), предизвикани от процесите на късната модерност.

Сирил Иснарт (*The Enchantment of Local Religion. Tangling Cultural Heritage, Tradition and Religion in Southern Europe*, с. 39 – 51) анализира взаимодействието между традиционните религиозни прояви и процеса на превръщането им в културно наследство. Опирайки се на своето изследване на локалните религиозни практики в Tende (намиращо се в граничния регион между Франция и Италия), Иснарт показва трансформацията от началото на 21-то столетие на тези смятани от местните за традиционни практики. Според него процесът на трансформация може да се определи като израз на реконструиране и осъвременяване на религиозното минало (*past presencing*, по Sharon Macdonald) и ре-омагьосване на локалната традиция (*enchantment*, по Alfred Gell). Съпоставяйки примера на Тенде с други от Британия и Гърция, Иснарт заключава, че религиозните традиции, които в наши дни са субект на *heritagization*, помагат да се разберат процесите на съвременните социална и културна реконфигурации за локалните традиции, така както ги разбират местните хора. Той подчертава, че превръщането на локалните религиозни практики в културно наследство не означава тотална деструкция на религиозното, не означава загубване на духовното измерение на поклонническите практики. Новият живот на локалните религиозни практики в контекста на културното наследство и знаците на омагьосване, както и силната връзка с локалната идентичност на общностите, е основателен аргумент за релативиране на тезата за безспорната и безалтернативна секуларизация на Европа.

Ева Льофгрен (*Reconstruction as Enchantment Strategy. Swedish Churches Burnt, Rebuilt and Rethought*, с. 52-72). Въз основа на два подробно разгледани примера на реконструкция на църкви в Швеция – Skaga chapel und Södra Råda – тя издига тезата, че реконструкцията на двете църковни сгради, които са със статут на исторически монументи и обекти на културното наследство, може да се разбере като израз на *enchantment strategies*. В дискусия с Веберовия концепт за *Ent-zauberung* и съвременната концепция за *heritization*, авторката показва, че решението за реконструкция на църквите може да се основава по-скоро на исторически наративи и локални *self-images*, отколкото на религиозен култ; и също, че историческите пластове не редуцират местата до културната им история, а се вписват в съвременната им значимост, която се определя от качеството им на места на памет, на индивидуални спомени, на работа и взаимодействия по време на реконструкцията. Статията на Льофгрен добавя още аргументи за необходимостта от преосмисляне на тезата за разомагьосването като белег на модерността, като показва, че в едно секуларно общество, как-

вото е шведското, разомагьосването и ре/омагьосването съ-съществуват като двете страни на една монета.

Четвъртата статия в тематичния панел е на Педро Антунес (*Voicing Souls. Embodying Uncertainty in a Portuguese Borderland Village*, с. 73 – 88) и е посветена на ритуална практика в памет на мъртвите в Penha Garcia, община Idanha-a-Nova (Beira Baixa, Portugal). В неговото емпатично етнографско изследване Антунес осветлява социалния аспект на религиозния ритуал в контекста на „южния Католицизъм“ като инструмент за преоткриване и пре-изобретяване на западащото село. Той свързва концепта за heritage-making с процеса на ре-омагьосване в португалски контекст, търсейки да разбере ролята, значението и трансмисията на тези феномени, социалните условия и културните фактори, които правят възможно тяхното репродуциране. Авторът аргументира тезата, че колективният ангажимент на локалните актьори към процеса на вернакуларизация и трансформиране на този ритуал в наследство ре-омагьосва локалната им религиозност и селското, което е в отговор на структурната несигурност.

Тематичният панел завършва с дискуссионен форум, в който са включени коментарите на девет изявени учени, представители на различни тематични полета, с опит от различни терени в изследването на традицията и традиционното. Те поставят редица важни акценти и теми за критична рефлексия, свързани с етнологичните/ антропологични изследвания на традициите, а именно – проблематизирането на темпоралността, методологията на изследванията, политизирането на традициите и влиянието върху тях от страна на политиките на ЮНЕСКО за нематериалното културно наследство, етични дилеми пред изследователите и др.

Този тематичен брой на *Ethnologia Europaea* е израз на актуалната необходимост да се рефлектира критично върху традицията като основен концепт и изследователски обект на европейската етнология. Представените текстове, тематизиращи свързаните с нея концепти за Re-enchantment, Ritualization und Heritage-making, показват ползотворността на подхода, при който традицията и традиционализацията се разглеждат в по-широк теоретичен контекст, надхвърляйки дихотомиите традиция – модерност, религиозно – секуларно, вернакуларно – официално. Този успешен опит, убедена съм, ще даде нов тласък за дискусии в европейската етнология и критично преосмисляне на идеята за „традиция“ и процеса на възраждане на традициите в Европа.

Проф. д-р Ана Лулева

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей
при Българска академия на науките/ ЮЗУ „Неофит Рилски“

Ул. „Московска“ 6А

1000 София

analuleva@gmail.com